

RECENZJE

kompetentna i mądra rozmówczyni, wielokrotnie nagradzana za swoją twórczość oraz szczerze zatroskana o wiarę w Chrystusa i o Kościół, w którym żyje, modli się i pracuje.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Alberto TREVISIOL (red.), *In ascolto dell'America. Popoli, culture, religioni, strade per il futuro. Atti del Convegno Internazionale Pontificia Università Urbaniana, 7-9 aprile 2014*, Collana Misiologia 18, Urbaniana University Press, Roma 2014, ss. 480.

Wielowątkowa problematyka badawcza jest coraz częściej obecna w przedstawianych publikacjach. Wielość podejmowanych zagadnień i ich różnorodność są ważnym elementem poznawczym, który wyzwała dodatkowe zainteresowania. Zresztą realna jest swoista zasada, że pewne zainteresowania mogą się nawarstwiać, czy raczej przenikać. Zauważa się próby refleksji nad pewnymi obszarami geograficznymi. Jednym z takich kryteriów są kontynenty. Jest to zrozumiały zabieg, ale trzeba powiedzieć, że dość ryzykowny. Jednak nadal to kryterium jest stosowane.

Idąc za tym założeniem, Papieski Uniwersytet Urbanianum organizuje sympozja wokół spraw kontynentów. Prezentowany zbiór ukazał się jako 18. tom serii „Collana Missiologia” wydawanej przez wspomniany uniwersytet i jest pokłosiem sympozjum międzynarodowego, które odbyło się w tej uczelni w dniach 7-9 kwietnia 2014 r. W tej samej serii i według tego samego klucza kontynentalnego ukazały się już: *In ascolto dell'Africa. Contesti, attese, potenzialita* oraz *In ascolto dell'Asia. Societa e religioni fra tradizione e contemporanea*, obie edycje pod redakcją A. Trevisiol.

Zbiór otwiera tekst wprowadzający *Ameryka, świecki proces spotkania, fuzji i budowania tożsamości* autorstwa wspomnianego A. Trevisiol (s. 5-19). Natomiast pierwszy z bloków tematycznych nosi tytuł: *Ameryka między kulturami pierwotnymi, metyskimi i migrantami. Zatrucia, międzykultury, kultury globalne* (s. 21-48). Zamieszczono w nim najpierw wystąpienie z pytaniem: *Czy kultura północnoamerykańska?* autorstwa J. P a r e (s. 23-30). Z kolei F. B a g g i o podjął temat *Procesy migracyjne i dynamika inkluzji i ekskluzji: modele amerykańskie* (s. 31-40). Podano jeszcze tekst pod wymownym tytułem: *Krzyk Ameryki* przedstawiony przez R. V e r a L o p e z (s. 41-48).

Kultury amerykańskie i doświadczenie chrześcijańskie to problematyka drugiego bloku (s. 49-117), który otwiera D. I r a r r a z a v a l, przedstawiając temat: *Chrześcijaństwo w kulturach amero-indiańskich* (s. 51-57). Natomiast problem: *Jako kultury afro a nie chrześcijaństwo amerykańskie* podjął S. C. G o n c a l v e s K r o n b a u e r (s. 59-68). *Matryce kultur europejskich w Hiszpanoameryce* referował J. R a u l M e n d e z (s. 69-91). Ostatni w tym bloku, L. C e r v a n t e s - P r t i z poddał badaniom temat: *Protestantyzm między Północą, Centrum i Południem Ameryki. Kościoły historyczne, zjawiska pentekostalne, nowe formy religii* (s. 93-117).

Trzeci blok koncentruje się na temacie: *Spoleczeństwo zurbanizowane i megametropolie* (s. 119-207). J. D a l l a C o s t a przedstawił najpierw zagadnienie: *Transkultura wielkich aglomeracji w amerykańskiej globalizacji handlu, pracy i populacji* (s. 121-139). Natomiast kwestia: *Rodziny i ubóstwo w Ameryce Północnej. Analiza relacji między strukturami rodzinnymi i strukturami nierówności społecznych w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych i Meksyku* podjął F. P l i e g o C a r r a s c o (s. 141-167). *Teologia urbanistyczna: czy paradygmat dla naszych czasów? Refleksje na podstawie wielorakich przypadków w Buenos Aires* zaprezentowała V. R. A z c u y (s. 169-177). Wreszcie C. B l a n c o d e D i L a s c i o przybliżyła problem: *Być wspólnotą chrześcijańską w ogromnych miastach. Doświadczenie CEB, ruchów i wspólnot* (s. 179-207).

Mass media i nowe media społeczne. Nowe trudności i granice komunikowania się ukazane zostały w kolejnym bloku (s. 209-235). *Komunikowanie się w Ameryce Łacińskiej, dynamika i wielość* wskazała S. N u i n M u n e z (s. 211-217). Natomiast H. O s m a n p odjęła temat: *Fakt technologii digitalizacji w kulturze USA* (s. 219-226). Trzeci tekst tej części opatrzony tytułem: *Komunikacja edukacyjna: wkład latynoamerykański w relacje komunikacyjne i edukacyjne* przygotował I. d e O l i v e i r a S o a r e s (s. 227-235).

Kolejny blok koncentruje się wokół tematu: *Dobra wspólne i konieczny rozwój. Środowisko jako wartość, źródło i środek* (s. 237-298). Najpierw J. L. A z u a j e A y a l a o m ó w i ł temat: *Sprawiedliwość i solidarność dla substancjalnego rozwoju* (s. 239-254). Z kolei L. I n f a n t i d e L a M o r a przybliżył zagadnienie: *Ziemia, woda i dobra wspólne* (s. 255-261). Następnie M. M u n o z M i l l a l o n c o porusza interesujące zagadnienie: *Kume Mogen Rupu-Camino w kierunku równowagi. Ziemia bez zła, dobre miejsce życia. Wizja kosmiczna ludów pierwotnych w XXI wieku* (s. 263-277). W ostatnim materiale L. C e r v i n o p r z e a n a l i z o w a ł temat: *Wkład*

dla quehacer teologiczno-misyjnego środowiskowego ze strony Ameryki Łacińskiej (s. 279-298).

Przedostatni blok nosi tytuł: *Współistnienie religii. Nowe paradygmaty spotkania w dialogu międzyreligijnym* (s. 299-323). Najpierw D. A. S h a h e e d podjął zagadnienie: *Odpowiedź islamu ku amerykańskim ludziom* (s. 301-306). Natomiast J. G o r d o n M e l t o n wskazał na: *Nowe religie i sekty: Wielki magazyn religii* (s. 307-316). *Pluralizm religijny i ekumeniczny w Ameryce Północnej* podjął z kolei F. T e i x e i r a (s. 317-323).

Wiara dzisiaj między nowymi pytaniami i antyczną wiedzą. Teologie, wspólnoty i wyzwania ewangelizacyjne to tematyka ostatniego bloku prezentowanych akt rzymskiego sympozjum (s. 325-450). Tutaj zamieszczono aż sześć tekstów. J. O s c a r B e o z z o podjął temat: *Wyjście z teologii wyzwolenia i współczesnych teologii amerykańskich* (s. 327-379). Z kolei S. A. R o s s wskazała na temat: *Mówić o Bogu w feministycznym sposób w Kościołach i teologiach Ameryki* (s. 381-390). Z kolei *Latynoamerykańskie horyzonty chrystologiczne w perspektywie inkulturacji* przedstawił M. G r o n c h i (s. 391-401). *Wymiar misyjny w Dokumencie z Aparecida* wyakcentował J. V. C h o p i n P o r t i l l o (s. 403-429). Natomiast Y. V a l e r o C a r d e n a s koncentruje się na kwestii: *Świeccy w Kościele Ameryki Łacińskiej i modeli wspólnot, które oni tworzą* (s. 431-443). Ostatni temat to: *Misyjność w Ameryce i misyjność Ameryki*, a omówił go L. A. C a s t r o Q u i r o g a (s. 445-450).

Podsumowanie, jako konkluzję całego zbioru przygotował F. F i l o n i (s. 451-458). Dalej zamieszczono indeks przywoływanych nazwisk (s. 459-469). Dobrym zabiegiem są także krótkie noty o autorach (s. 470-474). Z kolei zamieszczono spis treści (s. 475-477) i wykaz dotychczasowych publikacji w serii „Missiologia” (s. 479-480, już nienumerowane).

Oto monumentalna próba nakreślenia wiodących idei związanych z ludami, kulturami oraz religiami kontynentu amerykańskiego. To szerokie spektrum, które nie zawsze znajduje wspólne płaszczyzny czy miejsca spotkania. W tych kwestiach nie wystarczy bowiem fakt więzi kontynentalnej. Widać zawodności takich założeń choćby na przykładzie adhortacji papieskich odnoszących się do poszczególnych kontynentów, np. *Ecclesia in America* czy *Ecclesia in Europa*. Wybitni specjaliści, tak teoretycy jak i praktycy, reprezentują różne ośrodki naukowe oraz instytucje zainteresowane problematyką Ameryki. Jednocześnie, jak podkreślają redaktorzy prezentowanego dzieła, jawią się słuszne pytania o przyszłość tego kontynentu. Zawsze bowiem każda analiza wielorakich czynników wcześniej

czy później kieruje myśli ku przyszłości. Zatem nie dziwi, że redakcja już w podtytule pyta o drogi ku przyszłości. Niestety, w proponowanym obrazie jawią się one w sposób dość mało klarowny oraz jednocześnie spontaniczny, mówiąc bardzo eufemistyczne.

Faktycznie pytania o jutro są zasadnicze dla tego kontynentu. Zdaje się bowiem, że we współczesnej konfiguracji światowej ma on do odegrania znaczącą rolę, i to na wielu płaszczyznach, a także w ich wzajemnych relacjach. Pytania o przyszłość stają się jednocześnie pytaniami o terażniejszość i jej twórcze spożytkowanie. Choć terażniejszość rządzi się swoimi prawami, to jednak pozostaje zawsze w relacji do przyszłości. Ameryka to wielki kontynent wiary, ale co to oznacza dla przyszłości chrześcijaństwa? Dziś niemal cała Ameryka doświadczana jest sektami i różnymi ruchami religijnym o znamionach sekt. Jawią się tam nowe religie, także w kontekście nowego postrzegania kultury. W wielu partiach akt zakłada się wiedzę o Ameryce, która zdecydowanie przekracza jej zwyczajny standard. Istnieje duże niebezpieczeństwo przenoszenia specyfiki jednego kraju, czy nawet regionu, na cały kontynent. Tutaj jednak, zwłaszcza w USA, występują niezwykle zróżnicowania. Więcej, grozi niebezpieczeństwo spłaszczenia czy wręcz wypaczenia samych prezentowanych rzeczywistości, nie mówiąc już o ich interpretacjach.

Za mało wybrzmiewa fenomen Północ i Południe, jego istnienie, spotkanie a niekiedy i konfrontacja. Oczywiście dotyczy on w różnym stopniu wymiaru geograficznego. To fenomen ekonomiczny czy kulturowy. Dostrzec można także pewne elementy w sferze religijnej. Szkoda, że nie ma wystarczającego odniesień do kultu maryjnego, a zwłaszcza licznych objawień, a w tym szczególnie do Guadalupe. Istniejące sanktuaria maryjne są bowiem ważnym elementem kultowym. Mało dynamicznie wybrzmiewa w zbiorze realizm 1492 r. i tego, co wówczas się rozpoczęło. To pytania o odkrycie, spotkanie czy podbój. To pytania o ewangelizację pojętą jako kompleksowa rzeczywistość bosko-ludzka. Fala wydarzeń tego roku, związana także z rekonkwistą oraz problematyką żydowską, stała się fenomenem dotyczący także Nowego Świata. Ma one swe konsekwencje i oddziaływania także dziś. Niestety, na to zwraca się zbyt mało uwagę, co wydaje się zrozumiałe m.in. z racji politycznych. Pytania o twórczą obecność adhortacji posynodalnej *Ecclesia in America* a także licznych dokumentów CELAM. Wszystko to jest szczególnym zaleceniem i wskazaniem ku nowej ewangelizacji. Jakby to całe dzieło obejmuje, już dziś św. Jan Paweł II. Ważnym graczem w płaszczyźnie wsłuchiwania się

RECENZJE

w Amerykę są Afroamerykanie. Ich specyfika nie jest obojętna dla realizmu chrześcijańskiego oraz jego postrzegania w świecie.

Z pewnością cennym materiałem pogładowym są krótkie noty o autorach. To zawsze ułatwia twórczy odbiór proponowanych tekstów. Niestety, często w proponowanych tekstach operuje się nomenklaturą, która zupełnie nie przystaje do aktualnego języka. Cenną pomocą w lekturze akt jest indeks nazwisk. Szkoda, że zabrakło czasem wskazania stron (s. 460). Dziwny jest opis Jana XXII i Jana XXIII (s. 464) czy J. Gines de Sepulveda (s. 468) oraz K. Kolumba (s. 461). To zapewne braki edytorskie lub pomyłki. Cennym materiałem są liczne tabelki czy zestawienia. Nie podjęto próby sporządzenia bibliografii. W studium występują skróty bez wyjaśnień AAS (s. 417), RMi (s. 426), EG (s. 458).

Prezentowane akta rzymskiego sympozjum są ważnym wkładem Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum w owo, jak wskazuje sam tytuł, otwarcie się na słuchanie Ameryki. W zaproponowanych referatach jakoś przemówiła ten tzw. Nowy Świat. To faktycznie ludy, kultury i religie oraz drogi ku przyszłości.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz

Krzysztof KIETLIŃSKI (red.), *Grzech, pokuta i pojednanie. Perspektywa społeczno-moralna*, Warszawa 2015, ss. 158.

Rozeznawanie człowieka w dynamice postaw i wyborów życiowych zawsze dotyka kategorii etyczno-moralnych. To jest wpisane w jego naturę i stanowi jeden ze szczególnie ważnych elementów jego tożsamości. To autorealizacja swego powołania i jednocześnie wszelkich sfer relacyjnych. Wydaje się, że te kategorie nie są bezpośrednio związane z religią, choć trudno wskazać w przeszłości społeczności jej pozbawione. Także i dziś, choć zmiennie, przybiera on różnorodne formy. Nawet ateizm *de facto* staje się religią, i to niezwykle zaborczą, wręcz agresywną i nietolerancyjną. Trzeba bowiem pamiętać, że takim on jest ze swej natury ideologicznej.

W tej problematyce szczególne miejsce zajmuje zagadnienie grzechu, pokuty i pojednanie, z całym bogactwem terminologicznym i językowym. Wskazuje na nią już kategoria sumienia oraz *veritatis splendor*. Takie rozeznawanie rzutuje na postawy i wybory moralne, choć dziś – mając na względzie perspektywy społeczno-moralne – zdecydowanie w mniejszym